

Andrzej Wielocha

ALMANACH KARPACKI „PŁAJ”

Motto:

Płaj to droga do wnętrza gór, do ich serca. Droga, którą od wieków kroczyły całe pokolenia zamieszkujących je ludzi, zamykając w jej kształcie sumę swoich doświadczeń. Można na niej odnaleźć, oprócz śladów kierpców i racic, także ślady podkutych butów pierwszych turystów czy rzuconych tu przez kolejną wojnę żołnierzy. Droga, na której w sposób ukryty, czytelny tylko dla wtajemniczonych, zapisana jest historia gór. Chcemy, żeby i nasz Płaj stał się taką właśnie swoistą drogą wprowadzającą czytelnika w świat Karpat w przestrzeni i w czasie.

W 2005 roku ukazał się trzydziesty tom „Płaju”. Nie jest to może specjalnie imponujący jubileusz, ale biorąc pod uwagę społeczny charakter naszego periodyku, może to być powód do pewnej umiarkowanej dumy. Z tego też pewnie powodu redakcja „Almanachu Muszyny” udostępniła nam swoje szacowne łamy w celu zaprezentowania „Płaju” czytelnikom. Z tak wyjątkowej okazji nie omieszkaliśmy oczywiście skwapliwie skorzystać.

Idea wydawania ogólnokarpackiego periodyku powstała w gronie Komisji Wydawniczej Studenckiego Koła Przewodników Beskidzkich w Warszawie, gdzieś w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych. W tym czasie rozkwit przeżywały studenckie wydawnictwa turystyczno-krajoznawcze, w tym wydawane od dawna przez SKPB „Magury i Połoniny”. Pojawiało się jednak coraz więcej materiałów z innych regionów Karpat, których treść wykraczała poza obszar zainteresowań „Magur i Połonin”. Narodził się więc pomysł wydawania takiego czasopisma, w którym można by publikować teksty dotyczące całych Karpat. Tytuł dla niego zaczerpnęliśmy z lektury wydawanych wówczas przez Instytut Wydawniczy PAX kolejnych tomów vincenzowskiej¹ epopei *Na wysokiej połoninie*, pod której wrażeniem pozostawaliśmy. Jakże więc inaczej mógł się karpacki periodyk nazywać, jak nie Płaj? Dopiero później uzmysłowiliśmy sobie, co tak naprawdę znaczy to słowo i jak wiele zawiera w sobie treści. Bo *płaj*, to znacznie więcej niż górską drogą, to bowiem wszystkie górskie pastwiska, łąki, hale i połoniny, to cała ta górską przestrzeń ponad górną granicą lasu, w której ukształtowała się pasterska kultura Karpat. Bez żadnej przesady można powiedzieć, że *płaj* to kwintesencja Karpat. Bardzo więc wysoko zawiesiliśmy sobie poprzeczkę, nie do końca nawet zdając sobie z tego sprawę.

„Płaj” jest dziś półrocznikiem, czasopismem krajoznawczym popularyzującym wiedzę o Karpatach i wszystkim co karpackie, poświęconym przyrodzie, historii i kulturze

¹ Stanisław Vincenz (1888-1971) – prozaik i eseista, piewca Huculsczyzny, skąd pochodził.

tych gór i zamieszkujących je ludzi. Staramy się w nim prezentować przede wszystkim bogactwo krajobrazu kulturowego Karpat, jego złożoność i wkład, jaki wnoszą weń poszczególne grupy etniczne i etnograficzne, od Węgrów i Słowaków począwszy, poprzez Polaków, Ukraińców i Rumunów, a na Żydach, Cyganach i Niemcach skończywszy. „Płaj” jest jak dotąd jedynym interdyscyplinarnym periodykiem zamieszczającym wyłącznie teksty dotyczące całych Karpat i tylko Karpat. Jest wydawnictwem popularnym, jednak z pretensjami do wysokiego poziomu merytorycznego zamieszczanych tekstów, nierzadko o charakterze pionierskim i twórczym. Adresowany jest do osób interesujących się Karpatami, przede wszystkim jednak do tych, którzy swoimi zainteresowaniami wykraczają poza konwencjonalną turystykę górską i którzy odczuwają potrzebę głębszego poznania historii oraz kultury tych gór. Uważamy bowiem ten górski region za wyjątkowy fenomen historyczno-kulturowy, który należy postrzegać jako całość, bez względu na dzielące go mniej czy bardziej sztuczne granice. Przy tak określonym zakresie tematycznym każdy zeszyt „Płaju” stanowi przedziwną mozaikę, w której jest miejsce zarówno na wyniki poważnych badań naukowych i materiały źródłowe, jak i na opisy krajoznawcze mało znanych zakątków gór czy regionów, wspomnienia z wypraw, poezję i prozę karpacką, wreszcie recenzje i teksty polemiczne. Jest coś z historii, coś z współczesności, coś z etnografii, coś z historii sztuki, coś z przyrody. Jest o Karpatach polskich, o ukraińskich, słowackich i rumuńskich. Oczywiście nie w każdym tomie można znaleźć wszystko to naraz, jednak na pewno w każdym prawdziwy miłośnik Karpat znajdzie na którejs z ponad dwustu stron coś interesującego dla siebie.

„Płaj” jest tak jak Karpaty swoistym fenomenem, a w każdym razie rzadkością wśród tego rodzaju pism – sam bowiem zarabia na siebie i to bez reklam. Oczywiście nie ma nic za darmo – umiarkowaną cenę udaje się utrzymać dzięki całkowicie bezinteresownej pracy osób, które redagują nadsyłane teksty, opracowują grafikę i kartografię, wykonują korektę i skład. Nie mówiąc już o autorach artykułów, którzy poza wdzięcznością redakcji i czytelników mogą liczyć jedynie na symboliczną nagrodę za najlepszy tekst w kolejnym tomie. Przyznaje ją Wielka Rada Karpackiego Płaju, krąg osób kompetentnych w sprawach karpackich, który sprawuje swego rodzaju merytoryczną pieczę nad „Płajem” i jego treścią. Niektóre nazwiska członków Rady są pewnie dobrze znane czytelnikom „Almanachu Muszyny”, że wspomnę chociażby Tadeusza M. Trajdosa, Antoniego Kroha czy Ryszarda Remiszewskiego.

Na pierwszym tomie „Płaju” widnieje wprawdzie data 1986 rok, ale tak naprawdę to ukazał się on rok później. Mamy w redakcji historyczny egzemplarz z dużą, czerwoną pieczętką cenzury zezwalającą na rozpowszechnianie, z datą 29 maja 1987 roku. Tom ten zawierał dwa teksty Tomka Kowalika o Górskiej Odznace Turystycznej i o wycieczkach sierpniowych Mieczysława Orłowicza. Drugi tom ukazał się w 1988 roku i wypełniały go w całości teksty Władysława Midowicza. Jednak dopiero tomy trzeci i czwarty zbliżyły się w jakiejś mierze do naszych oczekiwań, ale to już było w roku 1990, po pierwszych wyprawach w Czarnohorę i Gorgany, i w czasie powstawania Towarzystwa Karpackiego.

Wydawcą pierwszych dwóch tomów „Płaju” było Studenckie Koło Przewodników Beskidzkich w Warszawie, dwa kolejne tomy, trzeci i czwarty, były firmowane podwójnie, przez Studenckie Koło Przewodników Beskidzkich oraz Towarzystwo Karpackie, wydawcą wszystkich kolejnych tomów od tomu piątego włącznie jest Towarzystwo Karpackie. Pierwsze sześć tomów miało charakter ukazującego się nieregularnie wydawnictwa seryjnego. Począwszy od tomu siódmego (jesień 1993 roku), „Płaj” ukazuje się jako półrocznik Towarzystwa Karpackiego z podtytułem „Almanach Karpacki” i ze stałym kolegium redakcyjnym w składzie: Paweł Luboński, Tadeusz Andrzej Olszański i autor niniejszego tekstu. Nakłady kolejnych tomów wydawanych w cyklu jesień – zima oscylują wokół 1000 egzemplarzy. Od roku 2002, to znaczy od tomu dwudziestego czwartego, współwydawcą „Płaju” została Oficyna Wydawnicza „Rewasz”. Zajmuje się ona obsługą formalno-finansową wydawania „Almanachu Karpackiego”, a także jego dystrybucją.

Często zadajemy sobie pytanie, czy przypadkiem w dzisiejszych, tak bardzo skomercjalizowanych czasach, „Płaj” nie jest swoistym anachronizmem? Czy zapatrzeni w romantyczne idee nie idziemy przypadkiem trochę pod prąd otaczającej rzeczywistości? No cóż, pewnie odpowiedź na obydwie te pytania przynajmniej po części powinna być niestety twierdząca. Jednak póki co będziemy „Płaj” wydawać, bo uważamy, że Karpaty są tego warte.

Poniżej zebrałem bibliografię tekstów publikowanych w kolejnych tomach „Płaju”, a dotyczących w mniejszym lub większym stopniu terenów zainteresowania „Almanachu Muszyny”. Nie było to zadanie proste, trudno jest bowiem precyzyjnie określić, który tekst powinien się w tej bibliografii znaleźć, a który nie. Przecież każdy artykuł o Karpatach jako takich, o Beskidzie Sądeckim, czy o Łemkowszczyźnie, będzie też w jakimś stopniu dotyczył Muszyny i okolic. Ponieważ jednak jakiegoś wyboru dokonać musiałem, z góry proszę o wybaczenie za subiektywizm zastosowanych kryteriów.

- Bartosz Adam, *Sektor budownictwa cygańskiego w skansenie sądeckim*, tom 12, ss. 205-206.
Borucki Tomasz, *O nazwie Kępak i jej pokrewnych*, tom 30, ss. 8-47.
Duć-Fajfer Helena, *Łemkowie w Polsce. Proces rozwoju świadomości etnicznej, aktualna sytuacja i perspektywy przetrwania*, tom 9, ss. 5-29.
Duć-Fajfer Helena, *Z historii Ruskiej Bursy w Gorlicach*, tom 27, ss. 6-95.
Dyląg Dariusz, *Zamek lubowelski po „nowemu”*, tom 17, ss. 209-210.
Flach Jolanta, *Ostatni, co tak maź woził*, tom 27, ss. 80-85.
Gomółka Bartosz, *Krzyże, kapliczki i figury przydrożne górnej części doliny Białej*, tom 12, ss. 91-106.
Grabski Marek, *Osadnictwo niemieckie na Sądecczyźnie w XVIII wieku*, tom 19, ss. 23-30.
Kowalik Tomasz, *Wiatr pracuje w Rytrze*, tom 10, ss. 104-108.
Leszczyński Jarosław Tadeusz, *Drobiazgi z wędrówki po północnym Szaryszu*, tom 10, ss. 151-152.
Łewyckij-Neczuj Iwan, *W Karpatach*, tom 12, ss. 149-173.
Malinowski Zygmunt, *Z problematyki kodyfikacji cerkwi łemkowskiej*, tom 10, ss. 124-130.
Olszański Tadeusz Andrzej, *Epifan Drowniak (Nikifor Matejko) 1895-1968*, tom 10, ss. 5-11.

- Olszański Tadeusz Andrzej, *O Nikiforze*, tom 10, ss. 12-19.
- Olszański Tadeusz Andrzej, *Starość Nikifora wg Krzysztofa Krauzego*, tom 29, ss. 168-170.
- Olszański Tadeusz Andrzej, *W sprawie pomnika Nikifora*, tom 18, s. 168.
- Petrowicz Tadeusz, *Zagrożenie dla Jaworzyny Krynickiej*, tom 14, ss. 198-199.
- Petrowicz Tadeusz, *Żbiki w lasach nadleśnictwa Muszyna*, tom 10, ss. 100-103.
- Redakcja, *Notka biograficzna Wandy Łomnickiej-Dulak*, tom 10, s. 118.
- Reinfuss Roman, *Łemkowie w kulturze górali karpaccich*, tom 15, ss. 45-54.
- Reinfuss Roman, *Z przeszłości i teraźniejszości regionu pienińskiego*, tom 13, ss. 5-15.
- Remiszewski Ryszard M., *Księgi pustelni bł. Kingi*, tom 20, ss. 139-146.
- Rymarowicz Leszek, *Kilka słów o kościołach rzymskokatolickich w zachodniej części Łemkowoszczyzny*, tom 12, ss. 208-210.
- Sikora Zbigniew, *Św. Dymitr i podkowiec mały w Lełuchowie*, tom 30, ss. 207-208.
- Sikora Zbigniew, *Wojkowa, gdzie to jest?*, tom 29, ss. 183-184.
- Szanter Zofia, *Z badań nad sztuką cerkiewną Beskidu Niskiego i Sądeckiego w XVIII w.*, tom 28, ss. 25-69.
- Trajdos Tadeusz M., *Bardiowski malarz w Lełuchowie i Andrzejówce*, tom 11, ss. 54-62.
- Trajdos Tadeusz M., *Niemcy na górnym Spiszu*, tom 19, ss. 67-92.
- Trajdos Tadeusz M., *O dawnej wsi Banica i jej parafii*, tom 15, ss. 55-76.
- Trajdos Tadeusz M., *Studia z dziejów Banicy*, tom 17, ss. 18-58.
- Trajdos Tadeusz M., *Uroczystości w Szczawnicy*, tom 24, ss. 207-208.
- Trajdos Tadeusz M., *Wiadomości wydawnicze z Orawy, Spisza, Pienin i „państwa muszyńskiego”*, tom 27, ss. 185-186.
- Trajdos Tadeusz M., *Z dziejów kleru katolickiego na dawnym Spiszu*, tom 18, ss. 111-138.
- Wielocha Andrzej, *Kolonizacja józefińska w galicyjskich Karpatach*, tom 19, ss. 11-22.
- Żrółka Michał, *Ja Łemko <fragment>*, tom 11, ss. 5-40.
- Żrółka Michał, *Pieskie losy*, tom 14, ss. 85-91.

Okladka „Płaju” nr 1